

پیمان دین

(یسنای ۱۵ - ۱۲ / های فَرَوْرَتی)

با مقدّمه، آوانویسی و ترجمة

ملیحه کرباسیان

فهرست مطالب

۹	مقدمه
۹	یسنا
۹	یسنا ۱۲-۱۵
۱۰	زند
۱۲	متن زند یسنا ۱۵-۱۲
۱۲	نسخه‌شناسی
۱۳	روش کار
۱۶	کوته‌نوشتها
۱۷	متن زند آوانویسی
۲۹	های ۱۲
۳۴	های ۱۳
۳۷	های ۱۴
۳۹	های ۱۵
	ترجمه
۴۱	های ۱۲
۴۹	های ۱۳
۵۳	های ۱۴
۵۵	های ۱۵
۵۷	متن اوستایی آوانویسی
۶۹	های ۱۲
	های ۱۳

۷۶	۱۴ های
۷۸	۱۵ های
		ترجمه
۷۹	۱۲ های
۸۳	۱۳ های
۸۵	۱۴ های
۸۷	۱۵ های
۸۹	واژه‌نامه
۲۰۵	کتابنامه

نیکی بیاموز

که تفسیر سعادت وارثان زمین است
۱. «یسنا، هات ۵۱، بند ۱۹»^۱

یسنا

«یسنا» در لغت به معنای «خواندن نیایش و دعا» است. این بخش از اوستاکه مهمترین قسمت آن به شمار می‌آید دارای هفتاد و دو «ها» یا فصل است. برخی از فصول یسنا از حیث نگارش به گاهان بسیار شباهت دارد و جزء قدیمی‌ترین متون اوستایی به حساب می‌آید؛ پنج گاه گاهان^۲ که مجموعاً هفده «ها» و از سرودهای خود زردشت پیامبر است، میان یسنا جای دارد. یسنا در اکثر مراسم مذهبی خوانده می‌شود، به ویژه در یکی از مهمترین مراسم زردشتیان یعنی «یسناخوانی» یا «یزش»؛ در طی این آیین دو موبد (: زوت و راسپی) یسنا را تلاوت می‌کنند و در همان حال آداب آب زوهر، برسم‌گستری و درون‌یشت را به جا می‌آورند.

یسنا ۱۵ - ۱۶

«ها»ی دوازده یا «ها»ی فَرَوْتَی سرودهایی است که هر زردشتی به

۱. سید علی صالحی، زردشت و ترانه‌های شادمانی (بازسرایی گاثاهای اوستا)، تهران: پیشگام، ۱۳۶۱.
۲. این هفده «ها» عبارتند از ها ۲۸ - ۵۳.

هنگام گفتن پیمان دین بر زبان می‌آورد، به عبارت دیگر این «ها»، «تشهّد» مزداپرستان است. در این یسن، مزداپرست زردشتی شهادت می‌دهد که از دروغ و دروغ‌پرستان دوری جوید؛ به مال دیگران دست نیازد؛ مطیع اورمزد باشد؛ پندار نیک، گفتار نیک و کردار نیک را ارج بنهد، و هر آنچه را اورمزد به پیامبرش آموخته، مراعات کند. بخشی از این «ها» یعنی بندهای هشت و نه، جزء نیرنگِ «کشتنی بستن»^۱ چندین بار در طول شباهه‌روز خوانده می‌شود.

بند هشت «ها»ی سیزده به بعد شامل سرودهایی است در ستایش امشاسپندان، موعودهای زردشت و برخی از ایزدان، ایزدبانوان و مردمان راست‌کردار اشو.

زنده

واژه «زنده» به معنای «دانش» و از ریشه zan یعنی «دانستن» است، «آن هم دانستن متن‌های کهنه و پرستشی، یعنی اوستایی». این نام به متونی اطلاق می‌گردد که به خط پهلوی نوشته شده و ترجمه و تفسیر اوستاست. ویکاندر، اوستارا روایات شفاهی شریعت و زند را روایات مکتوب محسوب می‌دارد و معتقد است که: «مردم دانش خود را با

۱. «کشتنی یا گُستنی بندی است باریک و بلند که از ۷۲ نخ پشم گوسفند درست شده باشد، این هفتاد و دو نخ را هنگام بافتن به شش قسمت که هر یک دارای ۱۲ نخ باشد تقسیم می‌کنند... کشتنی بند بندگی اهورامزدا است و افراد زردشتی از زن و مرد و کوچک و بزرگ وظیفه دارند که آن را هماره و در هر حال با خود داشته باشد... و به هیچ عنوانی آن را از خود دور نکند مگر در دو حالت، یکی هنگام آب‌تنی کردن و دوم زمانی که زنی دشتن (حایضه) باشد. اردشیر آذرگشتب، آثین سدره‌پوشی زرتشیان، تهران: کانون زرتشیان شریف‌آباد یزد مقیم مرکز، صص ۱۲، ۱۴.

این ترجمه‌ها و نه با خواندن متن‌های اصلی کامل می‌کردند و از این رو آن را با نام زند می‌شناختند؛ بعدها این نام معنای ترجمه و تفسیر به خود گرفت.^۱

متن زند دارای ویژگی‌هایی است که آن را از سایر متون پهلوی متمایز می‌سازد. از جمله این ویژگی‌ها، وجود عبارات یا واژه‌هایی است که به صورت پرنوشت (آنچه میان [] می‌آید) به منظور توضیح و تفسیر برخی واژه‌ها یا عبارات اوستایی به ترجمه افزوده شده است، برای مثال: ها ۱۲، ۴ (۳ / ۸۳)^۲ برای تعریف واژه دیویاران، دیویزگان (: دیوپستان) در قلاب ذکر شده، به این صورت: [dēw-ēzagān dēwayārān] گاهی پرنوشت‌ها حاوی مطالبی هستند که به نظر کاتب جای آنها در متن اصلی خالی است، از جمله درها ۱۲، ۹ (۱۷ / ۸۴) که واژه «بودان» به ترجمة اوستایی افزوده شده است: [hastān budān bawēdān] برخی اوقات نیز واژه‌ای در پرنوشت‌ها شرح و تفسیر می‌شود مثلاً ها ۱۲، ۸ (۸ / ۸۴) برای توضیح کلمة franāmēm در پرنوشت چنین آمده: [kū andar gēhān rawāg bē kunēm] یعنی منظور از «اقرار می‌کنم» آن است «که <دین را> در جهان رواج دهم». ویژگی دیگر متن زند کاربرد کلمات قدیمی است که بسیار کم مورد استفاده قرار می‌گرفته است، مانند asnay به جای gāh یا hangām در ترجمة واژه اوستایی asnyanam.

۱. ج. تاودایا، زیان و ادبیات پهلوی، فارسی میانه، ترجمة س. نجم‌آبادی، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۴۸، صص ۱۷ - ۲۱.
۲. عدد سمت راست خارج کمان شماره «ها» و عدد سمت چپ شماره بند است. عدد سمت راست داخل کمان شماره صفحه و عدد سمت چپ شماره سطر متن پهلوی است.

متن زند یسنا ۱۵-۱۲

متن زند مورد استفاده در این نوشته، متن ویراسته دابار است؛ او با مقابله دستنویس‌های K، J و M – که مشخصات آنها را به تفصیل در مقدمه‌اش توصیف کرده است – متن را تصحیح و به همراه واژه‌نامه‌ای که دارای معادل‌های اوستایی نیز هست، به چاپ رسانده است. این متن در کنار نگارشی که بیانگر کهن بودن آن است مثل کاربرد «a» به تنهایی – در صورتی که در متن مؤخرتر معمولاً «» به همراه ضمیر متصل می‌آید – از تأثیر فارسی بر کنار نمانده است و نشانه‌هایی از فارسی‌گرایی در جای جای آن به چشم می‌خورد، مثل: zardušt hēm به جای zarduštēm در ها ۱۲، ۶ (۸۳/۱۷) یا mard hēm به جای mardēm در ها ۱۲، ۸ (۸۴/۷). همان‌گونه که گفته شد، دابار نسخ مورد استفاده خویش را به تفصیل توصیف کرده است، بنا بر این در اینجا به معروفی کوتاه این نسخ بسنده می‌شود.

نسخه‌شناسی

– J، نشانه برگزیده برای متن اوستا-پهلوی متعلق به «دستور جاماسب جی جاماسب آسانا» که توسط او به کتابخانه بودلین هدیه شد. این دستنویس که به «J₂» شهرت دارد به وسیله «هیربد مهربان کیخسرو مهربان اسپندداد مهربان مرزبان» نوشته شده است و تاریخ اتمام آن، چنان که در صفحه پایانی کتاب ذکر شده، بهمن روز از ماه فروردین ۶۹۲ هجری است.

– K، نشانه برگزیده برای نسخه‌ای که توسط «راسک» در بمبئی

کشف شد و به دستنویس «K₅» شهرت دارد. این نسخه به وسیله «مهربان اسپندداد مهربان مرزبان بهرام» نوشته شده و تاریخ اتمام آن، آسمان روز از ماه دی ۶۹۲ هجری (۱۷ نوامبر ۱۳۲۳ م) است. آرتور کریستین سن تصحیحی از این نسخه به دست داده است.

— K_s، نشانه برگزیده برای متن اوستا-پهلوی pt₄ که به وسیله «کاووس جی سهرباب جی نوساری Navsari» از نسخه کهن «هوشنگ سیاوش» رونویسی شده است. این دستنویس تاریخ ندارد، اما بر اساس دیگر منابع به دست آمده، تاریخ نگارش آن ۱۱۴۹ هجری (۱۷۸۰ م) تخمین زده شده است. نسخه‌های مهرنوش کیقباد مهریجاناً و مانکجی رونوشت‌هایی از این دستنویس هستند.

— M، نشانه برگزیده برای دستنویس Mf₄ از کتابخانه «مولافیروز» بمبهی. نویسنده این نسخه «هوشنگ سیاوش» است. گلدنر این نسخه را بی‌تاریخ ذکر کرده، اما در رونوشت دیگری از همین دستنویس، پس از یسنای ۶۱ (یسنای ۶۰ اشپیگل) تاریخ «باد روز از ماه امرداد ۸۸۴ هجری (۱۴۹۵ م)» ذکر شده است.

روش کار

متون این نوشتہ به دو بخش تقسیم می‌شود:

۱) زند، در این بخش از زند ویراسته دابار استفاده شده است و برای

آوانویسی آن واژه‌نامه دابار و سایر واژه‌نامه‌های پهلوی در

دسترس که در کتابنامه ذکر شده‌اند مورد استفاده قرار گرفته است

و آوانویسی به روش مکنزی است.

۲) اوستا، در این بخش از اوستای گلدنر استفاده شده است و

برای آوانویسی و ترجمه آن، واژه‌نامه‌های بارتلومه و رایخلت مورد استفاده قرار گرفت. روش آوانویسی این قسمت، روش پیشنهادی هوفمن است.

ترجمه: از آن روکه تأکید این نوشه بر متن زند است، ابتدامتن، ترجمه، آوانویسی و یادداشت‌های مربوط به آنها آمده است. در برگردان فارسی متون، اعم از زند و اوستا سعی بر این بوده تا واژه‌ها به فارسی امروز ترجمه شوند، اما در مواردی که حفظ واژه یا ترکیب به صورت کهن لازم دیده شده، آنها به همان صورت حفظ و سپس در یادداشت‌ها، شرح و ترجمه شده‌اند؛ مانند واژه «نیک‌پیمان» یا «آشکارورز». در این بخش برای روشن شدن معنا، گاه نیاز به افزودن واژه‌هایی بود که در <> اضافه شده‌اند.

یادداشت‌ها: یادداشت‌ها شامل دو قسمتند:

الف) یادداشت‌های آوانویسی، که نشانگر تغییراتی هستند که در نسخه اصلی صورت گرفته است. این تغییرات بیشتر بر اساس نسخه‌بدل‌ها انجام شده، مگر در مواردی خاص که تغییر به قیاس صورت پذیرفته است. مثلاً فعل hem در های ۱۴، ۱ (۸۸/۴) با توجه به جمله به had تصحیح شد.

ب) یادداشت‌های ترجمه، که در این بخش، واژه‌هایی که به شرح احتیاج دارند، نکات اساطیری و مراسم مذکور در متن توضیح داده شده‌اند.

واژه‌نامه: این بخش واژه‌نامه‌ای تطبیقی و سه زبانه با ویژگی‌های ذیل است:

الف) ترتیب الفبایی مطابق با الفبای پهلوی است.

ب) کلمه زند اساس گرفته شده، پس از واژه پهلوی، حرف‌نویسی، آوانویسی، ترجمه و نشانی صفحاتی که کلمه در آن به کار رفته، ذکر گشته است؛ و آنگاه معادل اوستایی کلمه با مشخصاتش (: حالت صرفی و نشانی صفحه) و در پایان ستاک اوستایی و ترجمة آن آمده است.

ج) افعال ذیل مصدر آمده‌اند. افعالی که هم به صورت کمکی و هم به صورت فعل اصلی کاربرد دارند، در دو گروه جداگانه، اماً ذیل یک مصدر ذکر شده‌اند.

د) حروفی که به چند شیوه مورد استفاده قرار گرفته‌اند ذیل یک کلمه، اماً در گروه‌های مجزا نوشته شده‌اند؛ مانند *be* که هم پیشوند فعلی در معنای تأکید است، هم پیشوند فعلی به منظور تفکیک و هم حرف اضافه.

ه) کلماتی که صورت ترکیبی داشته‌اند به صورت ترکیبی نوشته شده‌اند، اماً هر یک از کلماتِ ترکیب جداگانه ذکر و به صورت ترکیبی ارجاع شده‌اند.

این واژه‌نامه به ما کمک می‌کند تا دریابیم هر واژه زند معادل کدام کلمه یا کلمه‌های اوستایی است.

متن زند

HĀ XII

(1) M gives the heading versus) new song for this A.R. Goldner takes § 8 of this bit as §§ 16-17 of the preceding A.R. but remarks correctly in a note that it is certainly in reality the opening of Ch. 12, 'Antea', p. 101. (2) See Introd. c. (3) See Introd. 7. (4) See Introd. 12. (5) See Introd. 4-5. (6) M singing for M sung. (7) J. M sung-sung. (8) K singing (up) M sung-sung. (9) J. M sung-sung; J adds sung as sung sung. (10) J sung. (11) J adds 2 and omits the last sung. (12) J om. sung; M sung for sung. (13) M sung. (14) K sung. (15) J sung M sung glass. (16) J om. (17) J adds sung. (18) K sung. (19) K, M sung. (20) J, K sung. (21) J sung with two dots over.